

дералног уређења свака држава САД доносила своје прописе или се ослањала на своје судске прецеденте. Промет робе у најширем смислу речи је достигао такве размере не само између 50 држава САД него и између САД и иностранства, да је било крајње време да се ова значајна област регулише на начин који ће најбоље да одговара савременој робној размени.

Др. Јелена Вилус

ТРАЖЕЊЕ ОБАВЕШТЕЊА ПО ЧЛ. 65 ЗАКОНА О УПРАВНИМ СПОРОВИМА

При расправљању управних спорова наши врховни судови траже обавештења од надлежних органа и организација о разлозима због којих они не поступају по правоснажним пресудама тих судова, иако су за њих обавезне у смислу чл. 4 Закона о управним споровима. Врховни судови овакву праксу углавном заснивају на чл. 65, ст. 2, ЗУС према коме суд по пријему уредног захтева странке за издавањем управног акта, којим би се заменио управни акт надлежног органа или организације, има дужност да затражи од тог органа или организације обавештење о разлозима због којих управни акт није донет.

Рок за тражење обавештења. — Према чл. 65, ст. 1, ЗУС рок у коме је суд дужан да затражи обавештење од надлежног органа везан је за постојање захтева странке за издавање управног акта. Ако је захтев странке уредан, суд ће своју дужност извршити одмах по пријему захтева странке односно без одлагања.

Не би се могло бранити схватање да постоји само дужност суда да тражи обавештење а да рок у коме он то треба да учини није одређен. Рок је чврсто везан за постојање захтева странке јер је у наведеном пропису речено: „по таквом захтеву суд ће затражити од надлежног органа обавештење [...]“. Међутим, иако законодавац не употребљава термин „по поднетом захтеву“, што би значило да је суд дужан да тражи обавештење одмах односно без одлагања по поднетом односно примљеном захтеву, већ употребљава термин „по таквом захтеву“ своди се на исто јер „такав захтев“ је у ствари „поднет захтев“.

У пракси, наши врховни судови и њихова одељења углавном тако и поступају.

Захтев странке. — Из стилизације чл. 65, ст. 1 и 2, ЗУС произилази да захтев странке не може бити упућен на тражење обавештења већ само на издавање управног акта. Тражење обавештења је искључива дужност суда и странка нема са тим никакве везе. Чланом 65, ст. 2, ЗУС прописан је у ствари поступак суда ако надлежни орган у прописаним роковима не донесе нови управни акт а странка поднесе захтев суду за издавање тог акта. Према томе, странка која је безуспешно покушавала да добије

решење од надлежног органа није заинтересована који су разлози услед којих државни орган одбија да поступи по правоснажној пресуди, већ је странка првенствено заинтересована да дође до свога права. Због тога она и тражи од суда да суд донесе акт који није донео надлежни државни орган. Захтев странке у смислу чл. 65, ЗУС може бити само упућен на издавање управног акта а не и на тражење обавештења. Међутим, у пракси се могу наћи случајеви у којима суд у својој пресуди наводи „да је тужилац предложио да се на основу чл. 65, ЗУС затражи обавештење због чега тужени орган није поступио по пресуди [...]“ (1).

Странку свакако ништа не спречава да у истом захтеву затражи од суда издавање управног акта и обавештење од надлежног органа, али у оваквим случајевима не наступа дужност суда да тражи обавештење због тога што је у том смислу поднет захтев већ дужност суда да тражи обавештење наступа зато што је странка затражила издавање управног акта од стране суда.

Из наведеног би произашло да би у пракси судова захтев којим странка предлаже суду само тражење обавештења од надлежног органа или организације требало сматрати као захтев за издавање управног акта од стране суда. Према томе, не би требао суд да у својим пресудама наводи, као што је то случај у цитираној, „да је тужилац предложио да се затражи обавештење“ већ да је тужилац затражио издавање управног акта од стране суда.

У вези са захтевом странке да суд изда тражени управни акт који није у прописаном року донео надлежни орган, могу се поставити више питања. Једно од њих је и питање колико пута би странка требала да постави свој захтев суду? Свега једном или више пута?

Према чл. 65, ЗУС који се о томе не изјашњава, произишло би да се могу бранити два схватања. Прво — да странка може и треба само једном да постави свој захтев. Друго — да странка може више пута постављати свој захтев суду за издавање управног акта односно да може постављати све дотле док суд или надлежни орган не донесе тражени управни акт.

У прилог првог схватања, које у нашој пракси није прихваћено, могло би се навести да је реч о категоричном пропису којим је предвиђен поступак како за странку тако и за надлежног органа и за суд, те да нема никакве сврхе понављати већ учињене процесне радње. Према томе, ако се је странка користила својим правом на начин наведен у чл. 65 ЗУС, она је у потпуности исцрпла сва своја правна овлашћења у вези са тим. Даљи поступак проводи суд на основу чл. 65, ст. 2, ЗУС и странка нема никаквог утицаја на ток тих радњи. Сама дужност за издавање управног акта (свакако ако су испуњени тражени услови) прелази на суд а странка се је већ у том смислу и обратила суду, тако да нема никакве потребе за поновним обраћањем суду.

Према томе, сваки следећи захтев странке представља само понављање првобитног, а то није ни потребно ни нужно. Отуда, прво схватање

(1) Види пресуду У бр. 313/62 од 15 јуна 1962 у писарници Врховног суда СР Србије

које се може бранити јесте да странка треба само једном да поднесе свој захтев јер само он производи правни ефект а да сви остали захтеви које би странка поднела касније немају тог правног ефекта па су самим тим и непотребни.

По другом схватању које се може бранити и које се усталило у нашој пракси, странка може више пута подносити свој захтев суду. Какав је правни ефект ових поновљених захтева већ смо видели. При првопримљеном уредном захтеву странке суд је на основу закона, тј. у конкретном случају на основу чл. 65 ЗУС дужан да дејствује до краја у отклањању спорне правне ситуације. Међутим, као што ћемо то на одређеном месту видети, он то увек не чини. С обзиром на то, странка се поново обраћа суду са својим захтевом. У већини случајева суд води по тим захтевима само делимичан поступак којим не постиже циљ, тако да се странка поново обраћа суду са својим легитимним захтевом и то може трајати у тежим случајевима и по неколико година (2).

У оваквим случајевима тежиште се пребацује на сасвим други терен. Сваки први и сви остали захтеви странке производе исте правне ефекте. С обзиром на то, теоријски гледано, сем првог захтева није потребан више ни један јер се све у крајњој линији своди на исто. Међутим, у пракси суд увек после сваког поновљеног уредног захтева странке покреће поступак и тражи обавештење од надлежног органа о разлозима због којих управни акт није донет. Веома често, као што је већ речено, суд зауставља своју активност на извршавању само првог дела обавезе док други део своје обавезе занемарује. Отуда се је код нас и уврежила непотребна пракса да странка више пута поставља потпуно истовестан захтев и да суд више пута тражи обавештење у нади да ће надлежни орган ипак учинити оно што је дужан на основу закона. Тиме је дужност суда на издавање управног акта упућена другим правцем. Правцем тражења обавештења а не правцем коначног поступања по захтеву странке односно издавању управног акта од стране суда.

Дужност суда да тражи обавештење. — Законодавац је чл. 65, ст. 2, ЗУС предвидео обавезу за суд да тражи обавештење од надлежног органа о разлозима због којих управни акт није донет, и то следећим речима: „по таквом захтеву суд ће затражити од надлежног органа обавештење о разлозима због којих [...]“. Према томе, на овај начин законодавац је употребљавајући израз „суд ће“ предвидео његову обавезу на тражење обавештења. Услов за наступање ове обавезе суда јесте постојање уредног захтева странке.

Иако није спорна ова обавеза суда на тражење обавештења, може се поставити питање зашто законодавац употребљава израз „суд ће затражити“ а не израз „суд ће захтевати“?

Ако се језички анализира прва реченица чл. 65, ст. 2, ЗУС, видеће се да је законодавац оваквом стилизацијом покушао да избегне гомилање истородних речи. Чл. 65, ст. 2, ЗУС гласи: „По таквом захтеву суд ће затражити од надлежног органа обавештење [...]“. Пошто је већ употребио

(2) Види пресуду II У бр. 11030/од 22 децембра 1961 у писарници Врховног суда СР Србије.

израз „по таквом захтеву“, законодавац није поново желео да ставља израз „захтевати“ већ је ставио израз „затражити“ јер би иначе прва реченица чл. 65, ст. 2, ЗУС гласила овако: „По таквом захтеву су ће захтевати [...]“. Међутим, ЗУС у потпуности изједначује израз „захтевати“ са изразом „затражити“. У чл. 65, ст. 1, ЗУС стоји: „Ако тај орган не донети акт ни за седам дана од овог тражења, странка може тражити доношење таквог акта од врховног суда [...]“. У чл. 65, ст. 2, ЗУС стоји: „По таквом захтеву суд ће [...]“. Из овог јасно произилази истоветност употребљених израза.

Према томе, постоји захтев странке управљен на суд за издавање управног акта. С обзиром да је реч о правном захтеву странке постоји дужност суда да поступи по таквом захтеву у складу са одредбама чл. 65, ст. 2, ЗУС. Уколико суд не би поступио по захтеву странке, свакако да би то требало да доведе до примене одређених санкција.

Дужност органа да да обавештење. — Надлежни орган, од кога врховни суд који је донео пресуду у првом степену тражи обавештење, дужан је у смислу чл. 65, ст. 2, ЗУС да да ово обавештење. Његова дужност састоји се у томе да обавести надлежни суд о разлозима због којих управни акт није донет.

Рок за давање обавештења. — Надлежни орган дужан је дати тражено обавештење одмах а најдаље у року од седам дана. После истека рока од седам дана, ако се испуне одређени услови предвиђени у чл. 65, ст. 2, ЗУС суд би био дужан да донесе тражени управни акт којим би у потпуности заменио акт надлежног органа који је одбио да га донесе.

Давање обавештења које оправдава неизвршење. — Чл. 65, ст. 2, ЗУС прецизира овлашћење суда да суд донесе решење које ће у свему заменити акт надлежног органа уз два услова. Ти услови су: (а) да надлежни орган не да тражено обавештење одмах а најдаље у року од седам дана и (б) да дато обавештење по нахођењу суда не оправдава неизвршење судске пресуде односно недоношење новог управног акта од стране надлежног органа. Уколико по нахођењу суда дато обавештење оправдава неизвршење судске пресуде, суд се неће користити овим својим овлашћењем.

Законодавац није навео случајеве који би оправдавали неизвршење судске пресуде. У такве случајеве свакако се могу убројити прво они који имају свој основ у самом Закону о управним споровима. Значи: (а) надлежни орган у свом обавештењу истиче да пресуда није донета; (б) да му није уручена; (в) да од њеног примања није прошло 30 дана; (г) да странка није тражила од надлежног органа посебним поднеском доношење управног акта, или (д) да га је тражила али да од дана предаје поднеска није још протекао рок од седам дана. Друго, у оправдане случајеве могли би се сврстати и сви они који су по оцени суда такве природе да спречавају надлежни орган да поступи на начин како му то закон налаже.

Недавање обавештења. — Поводом примене овлашћења из чл. 65, ст. 2, ЗУС у пракси се могу запазити случајеви у којима надлежни органи не дају суду тражено обавештење упркос изричите законске одредбе да

је „надлежни орган дужан дати ово обавештење [...]“. На овом месту ми ћемо дати само груб узорак ових појава у одређеним областима друштвеног живота.

Тако, у случају Ј. М. из З., који је водио управни спор против решења Републичког завода за социјално осигурање из Београда бр. 04/-218597 од 21 априла 1960 суд је донео пресуду У бр. 1423/61 од 24 априла 1961 којом је тужбу уважио и поништио решење. Републички завод за социјално осигурање, као надлежни орган, није донео решење по пресуди овог суда. По захтеву Ј. М. из З. а на основу чл. 65 ЗУС, Врховни суд НР Србије — Веће за управне спорове — донело је решење којим је позвало Републички завод за социјално осигурање да у року од седам дана извести суд због чега није донето решење по пресуди тога суда. Како Републички завод за социјално осигурање није ни по овом решењу донео своје решење у извршењу наведене пресуде У бр. 1423/61 од 24 априла 1961 то је Врховни суд 5 фебруара 1963 поново тражио обавештење од наведеног завода. Републички завод за социјално осигурање није поступио по овој ургенцији, те је суд због тога поново ургирао 17 априла 1963, 3 јуна 1963, 15 августа 1963, 29 октобра 1963 — али без резултата.

Врховни суд НР Србије пресудом У бр. 313/62 од 15 јуна 1962 уважио је тужбу и поништио решење НОС Крагујевац бр. 04-1293/1 од 17 фебруара 1961. На основу ове правоснажне пресуде тужилац Ј. М. предложио је 15 новембра 1962 доношење решења од стране суда. Пошто је суд тражио обавештење, тужени орган НОС Крагујевац је 17 децембра 1962 известио Врховни суд НР Србије да располаже само са примерком пресуде, те затражио списе и истакао да ће поступити по пресуди чим их буде добио. Суд је доставио све списе 26 јануара 1962 а НОС Крагујевац потврдио пријем на доставници која се налази у списима, те је очигледно да недостатак списка није прави разлог неизвршењу пресуде. Ово утолико пре што је суд први пут ургирао 23 новембра 1962, затим 7 јануара 1963, 15 фебруара 1963, 29 марта 1963, 7 маја 1963 — а тужени орган није поступио по пресуди. На дан 15 јануара 1964 стање је било још увек непромењено јер наведени орган није хтео да поступи по пресуди а ни суд није применио чл. 65 ЗУС.

У управном спору против решења Комисије за службеничке послове Извршног већа НР Србије бр. 04-29312/1-61 од 19 јуна 1961 Врховни суд НР Србије донео је пресуду II У бр. 11030/61 од 22 децембра 1961. Како ова Комисија није у року донела тражено решење, то се је тужилац Ш. М из Београда обратио 25 маја 1962 поднеском Врховном суду са захтевом да суд примени своја овлашћења из чл. 65, ст. 2, ЗУС. Врховни суд обратио се је овој Комисији на законом прописани начин 30 маја 1962. Међутим, пошто наведена Комисија и даље није била вољна да изврши наведену пресуду, тј. да донесе своје решење, то је суд поново ургирао и то 2 јуна 1965, 6 јула 1962, 18 септембра 1962, 23 октобра 1962, 22 новембра 1962, 24 децембра 1962, [...] 16 октобра 1963, 23 новембра 1963. — На дан 15 јануара 1964 године, стање је било непромењено јер наведена Комисија није хтела да поступи по пресуди а ни суд да донесе решење у смислу чл. 65, ст. 2, ЗУС.

У следећем случају Савезни врховни суд донео је пресуду Уж бр. 1506/62 од 24 фебруара 1962 којом је поништио решење Комисије за службеничке послове Извршног већа бр. 04-31997/1-61 од 10 јула 1961. Комисија није поступила по примедбама суда те није донела никакво решење. Због тога суд по захтеву странке за примену чл. 65, ст. 2, ЗУС ургира 1 августа 1962, 6 септембра 1962, 22 октобра 1962, 23 новембра 1962, 7 јануара 1963, 5 марта 1963, 20 априла 1963, 24 маја 1963, 16 октобра 1963. — На дан 15 јануара 1964 стање је још увек непромењено.

На овом месту је наведено само неколико случајева овакве праксе али их је било у много већем броју (3).

Овакве тешкоће постојале су и у нашем предатном праву али нису их мимоишле ни друге државе. И Француска, која се оправдано сматра колевком идеје о административном судству и која је имала много дужу и разноврснију праксу од Србије односно доцније Југославије, често се је сукобљавала са овим проблемима. Није била ретка појава да административна власт није хтела да поштује одлуку Државног савета и да по њима поступа.

Као што се из наведене праксе може закључити, има случајева да надлежни органи не дају обавештења о разлозима због којих не поступају по правоснажним пресудама врховног суда које су за њих обавезне. Са друге стране, може се такође закључити да судови више пута траже обавештења од надлежних органа. Као што смо видели, то се може протегнути и на више година.

Празни основ за виšekратно тражење обавештења. — Пракса дуго-трајног тражења обавештења нема свог основа у чл. 65 Закона о управним споровима. Према овом пропису, произилази да суд може само једном тражити обавештење а затим, ако га не добије или ако по његовој оцени добијено обавештење не оправдава неизвршење пресуде, да је дужан донети решење које у свему замењује управни акт надлежног органа. Једини изузетак за виšekратно тражење обавештења био би случај да суд налази да дато обавештење оправдава неизвршење пресуде. С обзиром на такву оцену суда, могло би се очекивати да по протеклу одређеног времена суд затражи од надлежног органа поново обавештење. Није искључено да се може догодити да и по поновном обавештењу надлежног органа још увек постоје разлози које суд уважава за неизвршење пресуде. Могли би даље претпоставити оправданост још једне ургенције али је веома тешко бранити схватање да и после неколико година још увек постоји оправданост и законитост таквог поступања. Са друге стране, још је теже бранити гледиште о законитости таквог поступања кад надлежни орган уопште не даје тражено обавештење. У раду наших судова, пракса дуготрајног тражења настала је на први поглед као последица довођења у везу чл. 65 са чл. 39 ЗУС. Међутим, обична анализа ових прописа указује да се и овим путем не може наћи оправдање за наведену праксу. Да је законодавац употребио речи „суд ће по правилу донети решење“, ситуација би несумњиво била друкчија. Како је међутим речено „суд ће“, то значи да постоји дужност суда да он у свим случајевима кад надлежни орган одбије да да тражено обавештење, у одређеном року или ако га да, али оно не оправдава неизвршење пресуде, донесе решење које ће у свему заменити акт надлежног органа. Из овог би произашло да се не може наћи законско оправдање за вишегодишње тражење обавештења ни тада када се доведу у везу чл. 65 и чл. 39 ЗУС.

---

(3) Види пресуде односно предмете у писарници Врховног суда Србије УИ-47/61, УИ-79/61, УИ-85/61, УИ-132/61, УИ-184/61, УИ-72/62, УИ-119/62, УИ-125/62, УИ-176/62, УИ-212/62, УИ-213/62, УИ-231/62, УИ-244/62, УИ-249/62, итд.

Међутим, важно је овде напоменути да наша судска пракса стоји на становишту да се решење по чл. 65 ЗУС може донети само у случају ако је чињеничко стање потпуно утврђено у управном поступку односно за случај да чињенично стање није потпуно утврђено у управном поступку ако сам суд утврди чињенично стање (4). С обзиром да у оваквим случајевима суд може али не мора да утврђује чињенично стање, изведено је и његово право на виšekратно тражење обавештења.

Оваква пракса не одговара духу развоја наших права или тачније чл. 36 ЗУС од 1952 требало је мењати. Несумњиво је да би требало да суд и даље решава спорове на подлози чињеница које су утврђене у управном поступку али ако надлежни орган одбије да донесе нов управни акт уместо поништеног, онда је требало прописати дужност суда да сам утврди чињенично стање и да на подлози тако утврђеног чињеничног стања донесе пресуду а не оставити суду само ту могућност јер нам пракса показује да је он не користи.

Са друге стране не видимо озбиљнијих разлога да суд у случајевима из чл. 39 ЗУС од 1965 не би могао истовремено утврдити чињенично стање и на бази њега донети решење по чл. 65 ЗУС (5). У прилог тога свакако се може навести економичност поступка јер према садашњем стању праксе, да би се применио чл. 65 ЗУС у вези са чл. 39, било је потребно да суд утврди чињенично стање, те да на њиховој подлози донесе пресуду а управни орган да не донесе управни акт у њеном извршењу.

Међутим, у стварности постоји и дубок разлог за овакву праксу. Поступити по одредби чл. 65, ст. 2, ЗУС у сваком случају, дакле, у складу са законским прописима, значило би да је на суд пребачен један посао који би га онемогућавао да са успехом и благовремено свршава и онако велики број управних спорова ван поступка предвиђеног у чл. 65 ЗУС. Нормалан рад суда био би онемогућен односно јако отежан у првом реду због тога што би суд био у ситуацији да утврђује чињенице и спроводи доказни поступак што је пропустио да учини надлежни орган у управном поступку а услед чега се у претежном броју спорова акт државног органа и поништава (чл. 39, ст. 2), па да тек онда донесе одговарајуће решење односно да поступи по чл. 65, ст. 2, ЗУС. На овај начин појавила би се опасност још штетније праксе јер би се надлежни органи растерећивали на овај начин својих обавеза.

Налазећи се у таквој опасности суду није преостало ништа друго него да констатује и толерише кршење одредбе чл. 65, ст. 2, ЗУС. Међутим, у драстичним случајевима суд се је ипак служио наведеним овлашћењима из чл. 65, ст. 2, ЗУС.

Санкције за недавање обавештења. — Закон о управним споровима, како онај од 1952 тако и овај од 1965, не предвиђа санкције ни против надлежног органа ни службеног лица или његове имовине због недавања

(4) Види: Решење Савезног врховног суда Уж 5131/57 од 4 X 1957, Збирка, књ. II, св. 3, бр. 793.

(5) „Суд доноси по чл. 65 ЗУС решење које у свему замењује акт надлежног органа, преузима улогу тог органа у односу на такав акт и овлашћен је да чини све на шта је овлашћен сам надлежни управни орган“ (Решење Савезног врховног суда Уж 3190/56 од 2. VI. 1965, Збирка, књ. I, св. 2, с. 347—348).

обавештења. Једино средство које ЗУС предвиђа које може али не мора довести до одговорности, јесте дужност суда да у оваквим случајевима обавести виши орган. Последице оваквог обавештавања нису прописане у овом закону јер оне зависе од службеничких прописа. У пракси ово обавештење се спроводи на тај начин што суд приликом примене чл. 65 ЗУС доставља један примерак решења непосредно вишем органу од органа који је одбио да поступи по пресуди. Из тога произилази да суд мора известити виши орган само у случајевима примене чл. 65 ЗУС док у другим случајевима он нема ту дужност. Из тога се види веома ограничени домаћај овог обавештавања. Мишљења смо да такво обавештавање треба да има превентиван карактер како би виши орган предузимањем одговарајућих мера могао утицати на нижег органа да поштује обавезност пресуда и тиме допринесити ефикаснијем односно бржем остваривању права странака и пунијој заштити начела законитости. Када би постојала обавеза суда да приликом сваког ургирања обавештава виши орган да надлежни орган не поступа по пресуди суда која је по закону и самој својој природи за њега обавезна, тада би виши орган морао предузети против тог органа одређене мере јер би у противном значило да се и он солидарисе са кршењем законитости. Према томе, у ЗУС је свакако требало предвидети дужност суда да после сваког траженог обавештења од надлежног органа зашто не поступа по пресуди, известити виши орган о разлозима односно о резултатима који је тиме постигнут.

Закључак. — Из досадашње анализе чл. 65, ст. 2, ЗУС могло се закључити да постоји незаконита и штетна пракса дуготрајног тражења обавештења. Таква пракса и ако има неко своје оправдање, она нема свог основа у закону. Са друге стране таква пракса не одговара ни духу развоја нашег права. Начела Устава СФРЈ постављају већу одговорност на одговарајуће државне и друге органе не само у погледу ефикасности његовог рада већ и у погледу законитости тог рада. Поред обезбеђења јавности рада Устав инсистира и на личној одговорности носица ма каквог овлашћења. Та одговорност од најниже до највише функције спроведена је кроз све одредбе у којима се обезбеђују права и извршења обавеза грађана (6). Нови Закон о управним споровима није донео никакве измене у питању непоштовања пресуда и недавања обавештења у смислу чл. 65. Он је у том погледу задржао потпуно исту формулацију наведене одредбе а самим тим оставио могућност досадашње праксе.

Мишљења смо да је приликом усаглашавања ЗУС са Уставом било потребно прописати одговорност надлежних органа за непоштовање обавезности пресуда. Недопустиво је, а поред тога и незаконито, да неки органи годинама одбијају да поступе по правоснажним пресудама које су за њих обавезне и тиме онемогућују остваривање права грађана која су им тим пресудама констатована. За то би свакако требало прописати неку врсту одговорности у самом Закону о управним споровима. Тиме би се

(6) Вељко Влаховић: О уставном систему СФРЈ (Положај и улога грађана), Београд, 1963, с. 81-83, 85-86.

сигурно уклонила и стварна опасност „претоваривања“ послова са управних органа на судове. Самим тим би питање обавештавања изгубило свој досадашњи карактер и добило сасвим други смисао, смисао последњег проверавања пре изрицања санкције.

Рафаел Цијан

ПРАВО НА РАД У ЗЕМЉАМА У РАЗВОЈУ

I. Право на рад је установа која се убраја у најсложеније појаве и уједно у најосетљивије проблеме живота људи у различитим политичким системима појављујући се у овом или оном виду. Ову поставку још више поткрепљују многобројне — понекад веома поражавајуће по државни систем, тј. по човека у целини узето, — друштвено-економске последице проистекле услед неостварања права на рад. Дакле, право на рад као нормативно предвиђено право у земљама у развоју лежи у темељима политичких, економских и социјалних збивања, и као такво мора бити схваћено у овом раду у стању *de lege lata* а такође и онога што може под извесним условима да наступи. С тим у вези, а у жељи да буду изнесене формуле о праву на рад на овим регионима као основна разматрања овога рада узети су: услови и узроци; облици и основе; савремено схваћене функције и улоге права на рад у земљама у развоју (Африке, Азије и Латинске Америке).

Тешко је проучавати било који проблем (а поготову проблем политичко-економске природе, као што је случај с правом на рад) који није резултат зрелијих решења како савремених устава тако и других нормативних аката земаља у развоју. Но, и поред тога, привредна ситуација, тј. степен економског развитка (иако неуједначен) ових земаља и њихова политичко-економска могућност нужно усмеравају и одређују уживање одређених права човека у тим регионима, иако су посебно економско-социјална права (нарочито права на рад) човека ових држава по прогресивним идеолозима и економским политичарима углавном резултат утицаја наслеђене прошлости. На пример, неке државе слободне Африке имају већ данас предвиђено право на рад у својим уставима: Конго, Обала Слоноваче, Дахомеј, Габон, Мадагаскар, Горња Волта и др., што се може прерасходно узети као утицај француског законодавства и теорије односно Декларације човека и грађанина. У том смислу, и с правом, тврдимо да се уставне декларације о праву на рад налазе готово само у бившим француским колонијама. Наиме, анализирајући поменути легислативност, изгледа нам да долази до компромиса два утицаја у законодавству (француског и социјалистичких држава). Друго, утичу економско-политичке снаге које почињу да преовлађују данас у свету: примера ради поменућемо право на рад у земљама Латинске Америке које је предвиђено уста-